

1. Communication of the European Commission "Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours", COM (2003) 104. – 2003. – 11 March. 2. Влияние расширения ЕС и НАТО на Восток на процессы интеграции и дезинтеграции на постсоветском пространстве: Матеріали міжнар. семінару. – К., 2003, 28–29 берез. 3. Угода про партнерство і співробітництво між Європейським Союзом та Україною від 16 червня 1994 року / Представництво Європейської Комісії в Україні – 1994. – С. 48. 4. *Yakemchouk R.* L'Independance de l'Ukraine. – Bruxelles, 1993. – P. 306. 5. Дорога в майбутнє – дорога в Європу. Європейська інтеграція України. – К., 2000. 6. *Івченко О.Г.* Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. – К., 1997. – С. 445–461. 7. Україна – Європейський Союз: зовнішньоекономічна діяльність і перспективи співробітництва: Матеріали міжнар. конф. – К., 1995, 22–23 лист. 8. Ніццький договір та розширення ЄС / Центр порівнял. права, за

наук. ред. С.Шечука. – К., 2001. – С. 42. 9. European Council Strategy 1999 / CFSP on Ukraine // Bulletin EU 12-1999. Annexes to the Presidency conclusions (6/7). 10. *Черкаський І.Б.* Фінансове співробітництво України з Європейським Союзом. – К., 2001. 11. *Yakemchouk R.* L'Union europeenne face aux nouveaux etats independants issus de l'ancienne URSS // Revue du Marche Commune et de l'Union Europeenne. – 1997. – № 410. – P. 450. 12. Національна стратегія інтеграції України до ЄС (наказ Президента України, червень 1998) // Політика і час. – 2000. – № 3–4. – С. 15–26. 13. *Хоффманн Л., Мьоллерс Ф.* Україна на шляху до Європи. – К., 2001. – С. 103. 14. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради. – К., 2002. 15. Розширення ЄС і Україна (Аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 11 (23). – С. 16–18.

Надійшло до редколегії 22.11.04

О.С. Пархомчук, канд. іст. наук

КОНВЕРСИЯ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ ТА ОБ'ЄКТ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Присвячено одній з найважливіших проблем – проблемі конверсії. Конверсію піддано науковому аналізу як наукову теорію та об'єкт міжнародно-політичного дослідження. Особливу увагу приділено методам дослідження та сучасному стану її розробки.

This article dedicate to the one of the most important problems – the problem of conversion. Conversion is analyzed as scientific category and as the object of international policy research. Special attention is paid to investigation methods and up-to-date status of problem development.

Динаміка та масштаб трансформаційних процесів, що відбуваються в міжнародних відносинах на межі тисячоліть, формують нові завдання для дослідників. Одне з них – осмислення та теоретичне відтворення нових тенденцій у світовій політиці, створення для цього відповідної методологічної бази.

Особливості сучасного розвитку міждержавних відносин, характер і рівень розвитку науково-технічного прогресу, особливо в найбільш високотехнологічних галузях і виробництвах, пов'язаних з випуском військової продукції, зумовлюють актуальність вивчення конверсії як суспільного феномену. У першу чергу потрібно осмислення впливу конверсії на міжнародні відносини, комплексного характеру соціальних аспектів конверсії і шляхів її практичної реалізації.

Проблема конверсії, яка розглядалася раніше головним чином у її військово-економічному вимірі, у наш час визначається широким комплексом чинників політичного, економічного, соціального, гуманітарного й екологічного порядку, без урахування яких неможливе здійснення цього процесу.

Крах Ялтинсько-Потсдамської системи, розпад СРСР і зникнення разом з ним системи біполярності в міжнародних відносинах поставили світ перед необхідністю розробки нових підходів до здійснення процесу конверсії.

Однією з найважливіших особливостей розвитку сучасних міжнародних відносин є те, що відбувся зсув основних викликів і загроз, перехід міжнародної конфліктності з глобального на регіональний і субрегіональний рівні, з'являється нова загроза – міжнародний тероризм. На даному етапі виникає потреба переосмислення старих поглядів на проблему конверсії та наповнення цього поняття новим змістом, який би відповідав реаліям сучасного світу. Зміна характеру загроз у світі приводить до відповідної зміни завдань демілітаризації та конверсії, що постають на порядку денному, та вимагає прийняття конкретних рішень залежно від розвитку військово-політичної ситуації в тому чи іншому регіоні.

Проблема конверсії належить до одного з найгостріших питань світової політики. У незалежній Україні конверсія військово-промислового комплексу займає особливе місце. Можна без перебільшення зазначити, що конверсія, її характер та кінцеві результати є своєрідним індикатором військово-політичної та соціально-економічної трансформації країни.

Діяльність будь-якої держави в галузі конверсії визначається її життєво важливими інтересами економічного та політичного характеру. Ефективність цієї діяльності залежить від того, наскільки при формуванні та реалізації наці-

ональної політики враховуються як національні інтереси держави, так і ситуація на світовій арені. Тому при формуванні державної політики в галузі конверсії увага до міжнародно-політичної складової цього виду діяльності не повинна бути нижчою, ніж до її економічного виміру.

Як наслідок ігнорування цього принципу в Україні відсутні наукові дослідження, де конверсія розглядалася би в площині політичних наук як системна категорія, в поєднанні всіх її структурних елементів.

Методологія дослідження проблеми конверсії формується як на підставі загальних принципів пізнання, так і під впливом особливостей предмета дослідження і впливу світової політики на рушійні сили конверсії та законності її здійснення в конкретних макро- та мікро-соціальних системах в умовах існування певних політичних режимів.

Методологія ґрунтується на наукових підходах до вивчення конверсії та її місця в світовій політиці та конкретних методах, що з ними пов'язані.

Вивчення конверсії потребує сполучення таких підходів, які спираються на теорію, що надає можливість дослідження суті, специфіки і головних рушійних сил процесу конверсії; на соціологію, що передбачає дослідження закономірностей, які визначають динаміку цього процесу; на історію, що надає можливість вивчення процесу здійснення конверсії у процесі зміни міжнародних систем, динаміки цивілізацій, дає змогу віднаходити аналогії та винятки; на прагматологію – аналіз процесу підготовки та реалізації процесу конверсії.

Під підходом розуміється "вихідне твердження, що є загальнішим, ніж принцип та стосується припущення про найважливіші риси об'єкта дослідження або про спосіб його пізнання [1]. На основі об'єктивного підходу автором сформульовані основні принципи дослідження – структуралізм, раціоналізм, об'єктивізм та детермінізм.

У методології дослідження застосовується системний діалектичний та соціально-історичний підходи.

Діалектичний підхід, як пишуть українські дослідники М.Мальський та М.Мацях, полягає у сприйнятті міжнародних відносин як динамічної системи, що перебуває в стані руху та розвитку, зумовленому їхніми внутрішніми суперечностями, у постійній зміні форм і типів [1].

Комплексне дослідження проблеми конверсії в світовій політиці вимагає як системного та діалектичного, так і соціально-історичного підходу в їх діалектичній єдності. Історичний і логічний засоби аналізу органічно взаємопов'язані, доповнюють один одного. Таким чином, можна відокремити кілька основних підходів до дослідження проблеми конверсії в світовій політиці. Системний підхід дає змогу дослідити структуру конверсії та її взаємозв'язки, а ді-

лектичний і соціально-історичний дозволяє розглядати еволюцію конверсії як суспільно-політичного явища.

Специфіка об'єкта дослідження визначає як сукупність методів, які використовуються автором, так і конкретні техніки їх застосування. Метод є практичним застосуванням підходу в реальному житті.

Під поняттям методу в контексті дослідження проблеми конверсії в світовій політиці автором розуміється засіб наукового пізнання міжнародно-політичної науки, побудови та обґрунтування системи знань у цій сфері.

Використані загальнофілософські (абсолютні) методи наукового пізнання (наприклад, логічний, діалектичний), що не зумовлені специфікою об'єкта дослідження; загальнонаукові методи, які охоплюють усі сфери науки і не є власне філософськими. Широко використовувались автором такі загальнонаукові методи, як спостереження, дослідження документів, системний метод, моделювання. Особливе значення мали прикладні міждисциплінарні методи, які розвиваються на базі загальнонаукових підходів (контент-аналіз, івент-аналіз та ін.; міждисциплінарні методи дослідження (наприклад, синергетичний метод, системологія – загальна теорія систем); особливі методи, що відображали специфіку об'єкта дослідження.

Історичні методи передбачають вивчення історичних процесів і осмислення фактів, подій і явищ міжнародного життя, емпіричні – виходять з необхідності врахування людського досвіду.

Застосування емпіричних методів виступає певною запорукою наукової об'єктивності та достовірності результатів дослідження. Але досліджувати сутність проблеми, її еволюцію можна тільки за допомогою засобів теоретичного аналізу, одним з яких є аналіз політологічний. Він дозволяє уявити даний процес як явище шляхом вивчення політики акторів.

Політологічний аналіз проблеми конверсії дає можливість висвітлити питання, без урахування яких неможливе її ґрунтовне дослідження. Це передусім питання, пов'язані з технологією організації та здійснення конверсії. Піддано науковому аналізу політичну поведінку, її об'єкти та суб'єкти, цілі й засоби здійснення конверсії, типи політичних режимів, механізми прийняття політичних рішень і проведення їх у життя, політичну культуру і політичну свідомість. Головна увага приділяється питанням, пов'язаним з функціонуванням держави як центрального суб'єкта політики в галузі конверсії. Аналізуються процеси реалізації інтересів тих соціальних груп, що перемогли у внутрішній політичній боротьбі та здобули право виступати від імені всього суспільства, формулювати національні інтереси всередині держави і на міжнародній арені. Крім того, політологічний аналіз має переваги з погляду повноти охоплення предмета дослідження.

Таким чином, предметну сферу політологічного аналізу проблеми конверсії в світовій політиці становлять методи, форми, способи формування, реалізації та оцінки політики, яка здійснюється державами в цій галузі.

До основних методів дослідження можна віднести метод системного аналізу (системний метод). Він передбачає комплексний аналіз найскладніших механізмів функціонування політичних явищ.

У комплексі системного підходу використовуються часткові методи – системно-структурний та системно-історичний. Кожен з цих методів зосереджує увагу на одній зі сторін – або на структурі, що не має під собою підстав у дослідженні будь-яких соціальних об'єктів, особливо таких, як міжнародні системи в її статичній, або на генезі системи в її динамічній. Історизм розуміється як процес системотворення, функціонування та розвитку міжнародних систем. Він є однією з найголовніших характеристик її життєдіяльності саме як системи. Принцип історизму є органічно включеним до системного підходу, являє собою один з найголовніших його аспектів.

Системний метод дозволив автору систематизувати процеси міжнародного життя у вигляді моделей і дослі-

дити процес конверсії на основі аналізу політики держав, що діють у їх межах.

Для аналізу конверсії як системної категорії з притаманними їй властивостями та характеристиками особливо значення набувають дослідження таких вчених, як А.Богданов, І.Блауберг, Л.Берталанфі, Б.Бузан, В.Могілевський, Р.Літл, М.Каплан, В.Карташев, Е.Юдін, присвячені розробці теорії систем як такої та її практичного застосування [2–7]. У дослідженнях вказаних фахівців викладено загальні напрями теорії систем та її основні поняття, сформульовано основні принципи та закономірності, а також деякі співвідношення в процесі існування системи як самостійного утворення, що дає дисертанту можливість використовувати при дослідженні проблеми конверсії категорії "система", а також інші основні поняття системного підходу – "елемент", "підсистема", "структура", "внутрішнє та зовнішнє середовище" та "функції".

На основі запропонованої класифікації систем робиться висновок, що конверсія являє собою системне явище, в якому поєднуються економічні, зовнішньополітичні, військові та інші аспекти і здійснюється у відкритих складних соціальних системах, що дає змогу використовувати при її дослідженні принципи синергетики [8].

При розгляді особливостей таких соціальних систем важливими є роботи українських учених П.Орловського, В.Скуратівського та М.Шевченка, за допомогою яких висвітлюються теоретико-методологічні основи системного підходу та особливості функціонування й розвитку соціальних систем [9; 10]. У них сформульовано загальні принципи системного підходу, застосування яких на практиці у процесі створення та дослідження систем як моделей деяких реальностей виступає методологією системного дослідження.

Автором пропонується дослідити проблему конверсії із застосуванням теорії систем і визначитися із характерними для системи категоріями. Важливими є праці дослідників, якими системний підхід застосований у галузі таких соціальних наук, як політологія, право та міжнародні відносини. Спільна методологія дозволяє розглядати окремо взяті соціальні системи із застосуванням єдиного підходу, тобто як певну сукупність відносин елементів, що перебувають у постійній взаємодії зі своїм зовнішнім середовищем через механізми "входів" та "виходів". Системний підхід при вивченні політології досліджено на прикладі робіт Ф.Кирилюка, М.Марченка; права – Г.Атаманчука, В.Копейчикова; міжнародних відносин – на основі робіт українських учених В.Ю.Богдановича, О.С.Бодрука, О.Копель, А.Я.Маначинського, С.Шергіна та російських учених А.Багатурова, П. Циганкова і Е.Позднякова [11–21], які, у свою чергу, аналізують і підсумовують результати розробки системної теорії в площині соціально-політичних наук Б.Бузана, Д.Істона, М.Каплана, Р.Літтла, М.Мерля, Т.Парсонса, С.Хоффмана та інших [22–25].

Одночасно з міжнародними відносинами виникає світова політика – особлива сфера головним чином світової боротьби за встановлення або зміну фактичних норм, процедур та правил, за якими діють на практиці міжнародні відносини кожної епохи. Вона виконує функції механізму підтримання міжнародних відносин свого часу, фактично проміжних етапів міжнародних відносин.

Особливості та базові засади сучасної системи міжнародних відносин, зокрема централізація політичної влади, спільні механізми адміністративного керування, професійні армії, легітимізація влади мають своє коріння у Вестфальській системі.

Вона вперше санкціонувала принцип територіального суверенітету в міждержавних відносинах. Як вважають деякі дослідники, з певними модифікаціями вона проіснувала до 1939 р., тобто до початку Другої світової війни. Деякі елементи цієї системи продовжували діяти й у період ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин. За, зокрема, у підручнику "Сучасні міжнародні відносини" за редакцією В.А.Торкунова зазначається, що

Вестфальську епоху (або систему) міжнародних відносин поділяють на кілька етапів (або підсистем), об'єднаних спільними закономірностями, але відмінних за особливостями, характерними для конкретного періоду відносин між державами. Найчастіше виокремлюють кілька підсистем Вестфальської системи, що розглядаються як нібито самостійні: систему англо-французького суперництва і боротьби за колонії в XVII–XVIII ст.; систему "європейського концерту націй" або Віденського конгресу в XIX ст.; більш глобальну за географічними ознаками Версальсько-Вашингтонську систему між двома світовими війнами, Ялтинсько-Потсдамську систему. Нині з'являються нові системостворювальні фактори. Поява нових суб'єктів міжнародних відносин, зміна ролі військової сили, взаємозалежність, глобалізація і транснаціоналізація міжнародних відносин дають підстави стверджувати про формування нової системи міжнародних відносин.

У процесі розвитку системи міжнародних відносин виокремлюється кілька етапів, відмінних за змістом, структурою, характером взаємовідносин між її складовими компонентами. Кожен з цих етапів послідовно проходить фази становлення, консолідації, стійкого розвитку, кризи і розпаду.

Особливого значення набуває інституційний метод, запозичений з юридичних наук, де він функціонує як комплекс норм, що регулюють соціально-правові відносини. В його основу покладено аналіз стійких форм організації та регулювання міжнародних відносин з таких ключових питань, як безпека та стабільність, мілітаризація, демілітаризація та конверсія.

Важливим методом дослідження ролі мілітаризму та конверсії в міжнародних відносинах є соціологічний. Вплив мілітаризації на розвиток суспільства, на соціальну поведінку вивчає соціологія. Соціологічний метод аналізує вплив конверсії на соціальні групи, на життя в суспільстві.

Комунікативний метод розглядає процес мілітаризації як результат взаємодії членів певного соціуму, їх комунікації.

Психологічний метод аналізує вплив психології суспільства та окремих його членів на процеси мілітаризації.

Конверсія може бути предметом як теоретичного, так і емпіричного аналізу, що спирається на реально існуючі в практиці міжнародних відносин взаємодії в межах географічних регіонів. Застосування емпіричних методів виступає певною запорукою наукової об'єктивності та достовірності результатів дослідження. Але досліджувати сутність проблеми, її генезу можна тільки за допомогою засобів теоретичного аналізу, одним з яких є політологічний.

У цілому при дослідженні проблеми використовувалася кожен з цих методологічних підходів, оскільки лише в такому випадку можна говорити про всебічний та цілісний аналіз цього актуального в нинішній час наукового й практичного явища.

Проблему конверсії можна розглядати на трьох рівнях (теоретико-концептуальному, доктринальному та практико-політичному), у двох вимірах – просторовому та часовому.

Структурні складові процесу можуть розвиватись у зв'язку з будь-якими зовнішніми щодо процесу, який розглядається, імпульсами. Такі імпульси можуть виходити від різних середовищ, в яких відбувається даний процес – від світових систем і процесів, від систем держав.

Можливо здійснювати дослідження впливу конверсії на міжнародні відносини за різними стадіями, станами, ситуаціями, окремими подіями, що відбуваються в загальному процесі та в окремих процесах у різних часових термінах і на локалізованому просторі. Це буде подальшою конкретизацією окремих процесів, які впливають на загальний процес розвитку міжнародних відносин.

Важливим завданням автора було вдосконалення категоріального апарату дослідження проблеми конверсії. Аналіз проблеми конверсії в світовій політиці у міжнародно-політичних дослідженнях потребує запро-

вадження таких головних категорій, як мілітаризм, мілітаризація та демілітаризація.

Демілітаризація розглядається більшістю вчених як загальносвітовий процес, який в кінцевому результаті приведе до життя без війн. Щоб оцінити масштаби демілітаризації, необхідно розглянути його зміст та структуру. Демілітаризація включає цілий комплекс процесів, які в результаті зменшують загрозу війни і гарантують безпечний мир. До них слід віднести: роззброєння – скорочення і ліквідація озброєння та армій; конверсія чи реконверсія військової економіки; згорання військово-мобілізаційних систем і підготовчого резерву; конверсія воєнних НДОКР; "конверсія умів" – формування антимілітаристської культури; розвиток процесів і структур альтернативних війни та армії.

Таким чином, можна зробити висновок, що конверсія є неодмінною складовою демілітаризації. Вона охоплює більшу частину процесів, які складають демілітаризацію. Починаючи з XX ст. поняття демілітаризації та конверсії все більше отожднюються. Конверсія, як і демілітаризація, на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин являє собою складне явище, яке характеризується великою кількістю ознак, властивостей і сторін.

За просторовими характеристиками вона може бути глобальною, регіональною та здійснюватись у рамках однієї окремої держави.

За часовими характеристиками вона може бути швидкою (різке скорочення армій і згорання військово-економічної, науково-технічної та іншої діяльності) та більш повільною, тимчасовою (конверсія після війни) або постійною (конверсія застарілих видів зброї та модернізація зброї).

За динамікою вона може поділятися на поетапну, тобто динамічну, та розтягнуту, тобто в'ялу.

За масштабами вона може бути вичерпною – яка охоплює ВПК повністю, частковою – яка охоплює ті чи інші елементи ВПК, та символічною – демонстраційною.

За методами та засобами конверсія може бути добровільною та примусовою. Саме така реконверсія відбувалася у переможених країнах після двох світових воєн. Конверсія може бути вимушеною – яка відбувається внаслідок міжнародної ситуації – наприклад після завершення холодної війни в США, СРСР, країнах ОВД та НАТО, чи внутрішньополітичної ситуації – наприклад конверсія в період "хрущовської відлиги" в СРСР, чи після воєн США в Кореї та у В'єтнамі, конверсія в колишніх республіках СРСР в другій половині 90-х рр. XX ст. Вона може бути синхронною – в рамках світового співтовариства, наприклад в країнах переможниць – США, СРСР, Великій Британії, Канаді після Другої світової війни.

Мотиви конверсії можуть бути економічні, політичні та військові. Спрямованість конверсії може бути внутрішня і зовнішня (торгівля зброєю, конверсійні виставки-продажі та ін.).

Таким чином, наукові дослідження проблеми конверсії переважно перебували в площині економічних і соціальних наук і були присвячені аналізу конверсії як соціально-економічної категорії, розробці програм і моделей конверсії військового виробництва як стратегії та тактики антимілітаристської боротьби в соціально-економічній сфері.

Конверсія розглядалася як форма регулювання економіки, засіб структурної перебудови при відповідних змінах умов відтворення – як правило, в післявоєнній і передвоєнній перебудовах промисловості. У таких умовах конверсія та реконверсія виступали лише формами збереження та підвищення конкурентоспроможності підприємств щодо їх ділових партнерів, орієнтованих, залежно від міжнародно-політичної ситуації, на виробництво продукції військового або цивільного призначення.

Поступово формується широкий підхід до аналізу проблеми конверсії, що зокрема знайшло відображення у виступі А.Н.Яковлева на конференції ООН "Конверсія: зміни в галузі економіки в епоху скорочення озброєнь" в серпні 1990 р., де він підкреслював, що конверсію немож-

ливо обмежувати лише економічними та соціальними аспектами. Конверсія – це ще й вихід на нову якість у суспільних відносинах як всередині країни, так і в зовнішніх справах та зв'язках [26].

Автор приходиться до висновку, що конверсія являє собою системне явище, в якому поєднуються економічні, зовнішньополітичні, військові та інші аспекти, і вона здійснюється у відкритих складних соціальних системах.

Комплексний підхід передбачає її аналіз і в контексті міжнародно-політичного дослідження.

На підставі аналізу розвитку наукової думки з проблеми конверсії можна зробити висновки, корисні при її міжнародно-політичному аналізі.

Конверсія має отримати форму планоїрної державної діяльності, здійснюватись як чітко спланована довгострокова політика демократичної структурної перебудови економіки з метою демілітаризації, центрального місця в реалізації якої має покладатися на державу. Визнаючи центральну роль держави в плануванні та здійсненні конверсії, автор робить висновок про треступневий характер конверсії, тобто необхідність її планування та здійснення на рівнях – міжнародному, національному та локальному (на рівні регіонів та окремих підприємств для розробки її детальних планів).

Поступово формується широкий підхід до аналізу проблеми конверсії, яку неможливо обмежувати лише економічними та соціальними аспектами. Конверсія – це ще й вихід на нову якість у суспільних відносинах як всередині країни, так і в зовнішніх справах і зв'язках.

Перехід до більш безпечного світу неможливий без послідовної конверсії військового виробництва – переключення підприємств військової промисловості на громадянські потреби. Для розв'язання цієї проблеми необхідна розробка продуманої концепції конверсії, в основу якої має бути покладена стратегія переходу від економіки озброєнь до економіки роззброєння з врахуванням міжнародно-політичної складової цього процесу в контексті змін у світовій політиці. Конверсія невідворотно

буде стикатись не тільки з соціально-економічними та технічними складнощами, але й з політичним опором. Для того, щоб перевести конверсію у практичну площину, необхідно її міжнародно-політичне обґрунтування та відповідні політичні рішення.

1. Мальський М., Мацяк М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К., 2003. – С. 54. 2. Блауберг Й.В., Юдин З.Г. Становление и сущность системного подхода. – М., 1973. 3. Карташев В.А. Система систем. Очерки общей теории и методологии. – М., 1995. 4. Могилевский В.Д. Методология систем. – М., 1999. 5. Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве – М., 2002. 6. Buzan B., Little R. International systems in world history. Remaking the study of International relations. – N.Y., – 2000. 7. Issues in world politics / Ed. by B.White, R.Little, M.Smith. – N.Y., 1997. 8. Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве – М., 2002. 9. Орловський П.М. Системний аналіз: основні поняття та методологія: Навчальний посібник. – К., 1996. 10. Скурятівський В.А., Шевченко М.Ф. Соціальні системи та соціологічні методи дослідження: Навчальний посібник. – К., 1998. 11. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы): Учеб. пособие. – М., 2000. 12. Богданович В.Ю., Маначинский А.Я. Методологические основы системных исследований проблем военной безопасности государства. – К., 2001. 13. Бодрук О.С. Структури военной безопасности: национальный та міжнародний аспекти. – К., 2001. 14. Губанов В.А., Захаров В.В., Коваленко А.Н. Введение в системный анализ: Учеб. пособие / Под. ред. Л.А.Петросяна. – Л., 1998. 15. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи та глобальний розвиток: Навчальний посібник – К., 2004. 16. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи. Світова політика. – К., 2001. 17. Коппель О.А. Перська Затока: проблема безпеки в 80-ті – 90-ті роки. – К., 1998. 18. Маначинський О.Я., Соболев А.А. Военная безопасность Украины та вплив на неї політичних факторів. – К., 1997. 19. Системная история международных отношений / Под ред. А.Д.Багатурова. – М., 2000. – Т. 1–2. 20. Цыганков П.А. Теория международных отношений: Учеб. пособие. – М., 2002. 21. Шергін С.О. Міжнародна система, безпека і глобальний розвиток: Конспект лекцій з курсу Порівняльна політологія. – К., 1996. 22. Теория международных отношений на рубеже столетий / Под. ред. К.Буса и С.Смита: Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. П.А.Цыганкова. – М., 2002. 23. Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост., науч. ред. и коммент. П.А.Цыганкова. – М., 2002. 24. Buzan B., Little R. International systems in world history. Remaking the study of International relations. – N.Y., – 2000. 25. Cochran M. Normative Theory in International Relations. A pragmatic Approach. – Cambridge. – 1999. 26. На водоразделе безопасности: Распад СССР и проблемы оборонной и внешней политики / Отв. ред. А.Г.Арбатова. – М., – 1992. – С. 153.

Надійшла до редколегії 24.11.04

С.В. Андрущенко (Гринько), канд. політ. наук

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АФРИЦІ

Присвячено аналізу особливостей, тенденцій та проблемних аспектів інтеграційних процесів на Африканському континенті. Дану проблему розглянуто в контексті загальноконтинентальних і субрегіональних інтеграційних урештовань.

The article is devoted to the analyses of the characteristic features, trends and problems of the integration processes within African continent. This issue is studied in the context of the continental and sub-regional organizations and structures.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються посиленням інтеграційних процесів на різних рівнях – міжнародному, регіональному, субрегіональному. У зв'язку з цим актуальності набули дослідження процесів глобалізації та регіоналізації, їхнього співвідношення, впливу цих процесів на міжнародну та регіональну стабільність. Африканський континент характеризується високим рівнем конфліктності та нестабільності. У цьому контексті метою даної статті є визначення рівнів впливу інтеграційних процесів в Африці на загальноконтинентальну стабільність. Завданнями роботи є

□ аналіз загальноконтинентальних інтеграційних об'єднань у формі Організації Африканської Єдності (ОАЄ) та Африканського Союзу (АС), визначити основні їхні відмінності та здатність впливати на систему безпеки та стабільності в Африці;

□ визначити тенденції інтеграції на субрегіональному рівні в Південній, Північній, Західній, Східній і Центральній Африці;

□ виокремити проблемні аспекти інтеграційних процесів в Африці.

Для реалізації поставленої автором мети та завдань використані теоретичні напрацювання в даній галузі К.Пакера, Д.Рукара, Дж.Мбаку, Х.Йонвбере, Н.Поку. Фактичний матеріал для аналізу предмета статті засто-

сований з періодичних видань African Affairs, Africa Confidential та Africa Research Bulletin.

Для визначення рівнів інтеграції в Африці важливо зазначити, що на першій та другій конференції незалежних держав Африки (Аккра, Гана, квітень 1958 та Аддис-Абеба, Ефіопія, червень 1960) було вироблено два альтернативні підходи до інтеграційної стратегії в Африці:

□ панафриканська стратегія – загальноконтинентальний підхід, що передбачає створення загальноконтинентального об'єднання;

□ субрегіональний рівень – формування більш вузьких об'єднань, в основі яких субрегіональні угоди зі співробітництва в інтересах посилення ефективності загальноконтинентальної інтеграції.

У визначенні цих рівнів варто звернути увагу на такий елемент аналізу, як особливості вживання термінів "загальноконтинентальний" та "загальноконтинентальний" щодо інтеграції в Африці, оскільки виникає питання визначення Африки як регіону. Якщо вважати, що наявність спільного історичного досвіду, відчуття проблемної спільності між географічними групами країн і суспільств відповідає визначенню регіону, то Африку можна вважати окремим регіоном в міжнародних відносинах, а отже вживання терміна "загальноконтинентальна інтеграція" щодо Африканського континенту є правомірним. Щодо Африки ми

© С.В. Андрущенко (Гринько)

2005